

Avsnitt 1: Om inventeringen

Bakgrund

De första 1-öresmynten av silver präglades 1522 under Gustav Eriksson med sin titel som riksföreståndare eller i den då ständige kungen S:t Eriks namn. Mynten skulle väga 4,39 gram och silverhalten skulle vara 469/1000¹. Finvikten av silver var därmed cirka 2,1 gram. Finvikten minskade sedan över tid. Den sista sänkningen av finvikten, till 0,23 gram, skedde enligt en myntförordning från 1716. De 1-ören av silver som präglades under frihetstiden vägde cirka 1,20 gram och hade en silverhalt av 194/1000 (finvikt 0,23 gram). Finvikten var då endast 11 procent av de ettöringar som slogs 1522.

Frihetstiden omfattar tiden 1719 - 1772 och därmed regenterna Ulrika Eleonora (1718 - 1720), Fredrik I (1720 - 1751), Adolf Fredrik (1751 - 1771) samt en mycket kort tid av Gustav III regeringsperiod (1771 - 1792). Under Ulrika Eleonoras korta regeringstid präglades 1-ören endast under 1720 och då 73 600 stycken. Ettöringar av silver präglades under Fredrik I regeringsperiod årligen mellan 1720 - 1737 och sedan 1740, 1742, 1743, 1747 och 1749. Sammanlagt slogs knappt 8,1 miljoner ettöringar. Flest mynt präglades 1723, 1,9 miljoner vilket är knappt var fjärde mynt som slogs under Fredrik I. Därefter kommer 1722 med knappt 1,2 miljoner och på tredje plats 1733 med knappt en miljon mynt. Den lägsta upplagan var 1729 då det präglades knappt 59 000 ettöringar av silver. Under Adolf Fredrik präglades ettöringar av silver under åren 1753, 1754, 1756 - 1758 och 1761. Upplagorna varierade mellan knappt 66 100 och knappt 75 600 förutom år 1761 då det präglades 172 000 mynt. Uppgifter om upplagor kommer från fotnot 3 och siffrorna har avrundats.

Motiven på åtsida och frånsida under frihetstiden följer en tradition sedan 1665. Åtsidan har kungens krönte monogram omgivet av två korslagda kvistar. Frånsidan har tre kronor (s.k. sveakronor), delad valör (I – ÖR), delat årtal (17 – XX) och nederst myntmästarinitial (MMI). MMI utgörs av initialerna av myntmästarnas namn. Lorentz Careelberg (MMI LC) var myntmästare för mynten präglade 1720, 1721 och del av 1722. Georg Zedritz (MMI) var myntmästare för delar av åren 1722 och 1723 och sedan från 1731 fram till att Hans Malmberg (MMI HM) tillträdde tjänsten 1738. MMI saknas för del av året 1723 och sedan fram till och med 1730, då den ordinarie myntmästaren Georg Zedritz var tjänstledig. T.f myntmästare var då brodern Esaias.

I referensböckerna Sveriges mynt 1521 - 1977² och Den svenska mynthistorien – Frihetstiden och den Gustavianska perioden 1719 - 1818³ anges några varianter av silverrettöringarna under frihetstiden. Det är mynten från 1722 som delats in efter myntmästare, 1722 med LC och 1722 med GZ, och mynten från 1723, med GZ och utan MMI. I Sveriges mynt 1521 - 1977 anges även att det finns 6 på 5 för 1726 och 4 på 3 för 1754. I diverse lagerlistor finns även andra varianter beskrivna som till exempel 3 på 2 för åren 1723 och 1733 och 7 på 2 för 1726. Om man studerar ett antal mynt från till exempel 1723 är det uppenbart att det finns många varianter. Lagerlistan från Hamrin och Swan är den mest detaljerade och anger bland annat antalet bär på vänster och höger sida. Det finns dock inte något utförlig variantförteckning i litteraturen, men Christian Hamrin anger att han har en i antågande.

¹ Lagerqvist, L.O., 1500-talet. I Myntningen i Sverige, Numismatiska Meddelanden XL utgivet av Svenska Numismatiska Föreningen, ISBN 91 85204-16-1, sid 125-178.

² Sveriges Mynt 1521 – 1977, Ahlström, Almer och Hemmingsson, Numismatiska Bokförlaget AB, 1976. ISBN 91-85038-36-9.

³ Den Svenska Mynthistorien – Frihetstiden och den Gustavianska Perioden 1719 – 1818, Kungliga Myntkabinetet och Svenska Numismatiska Föreningen, Tryckt av Fälth och Hässler, Värnamo 2007. ISBN 91-89256-29-8.

Syftet med inventeringen var att undersöka

- (a) fördelning av silverrettöringar till försäljning efter präglingsår och i förhållande till antal präglade mynt,
- (b) förteckna vilka åtsidevarianter, frånsidevarianter och myntvarianter det finns, vilka kopplingar det finns mellan dessa samt belysa hur vanliga de är,
- (c) undersöka om det är rimligt att gruppera varianterna efter utseende
- (d) uppskatta åtsidestampars hållbarhet.

Material

Materialet, det vill säga mynten eller uppgifter om mynten, beskrivs i samband med varje resultatdel (Avsnitten 2, 3 och 4) samt i Avsnitt 7 – Källor. Insamlingen av material började 2015 och avslutades juni 2019 för avsnitten 2 och 3 men sker fortsatt för avsnitt 4.

Klassificering av mynt

Skillnader delar in mynten i vad som i denna inventering kallas för varianter oavsett dess rätta numismatiska benämning (typ, undertyp, variant eller variation). Skillnaden kan avse åtsidor (åtsidevariant), frånsidor (frånsidevariant) eller mynt, dvs. antingen åtsida, frånsida eller både och (myntvariant).

För år 1722 klassificerades mynten efter MMI, LC eller GZ, för 1723 efter förekomst eller ej av MMI, för perioden 1723 – 1730 om kvistarna var enkla eller flätade. För alla andra präglingsår är kvistarna enkla. Åtsidan klassificerades sedan efter antal bär på vänster sidas kvist/kvistar och höger sidas kvist/kvistar. Om det fanns fem bär på vänster sida och tre på höger sida anges detta som 5-3. Den först påträffade åtsidevarianten med 5-3 bär för ett år benämndes 5-3a, den andra som 5-3b, den tredje som 5-3c, och så vidare. För 1723 mynt med flätade kvistar och 3-3 bär förekommer flera varianter, 3-3a till 3-3h som inbördes kan särskiljas med ett eller två kriterier. Dessutom förekommer fyra 3-3 varianter som benämns som 3-3öa till 3-3öd (ö står för övrig) och som kan vara knepigare att skilja åt. Det kan ibland vara tveksamt om en struktur är ett bär eller inte, att strukturer kan framträda olika tydligt beroende på prägling och slitage och att bedömningen kan variera mellan personer. Det som redovisas här är min samlade bedömning.

Mynt med samma åtsida undersöktes sedan avseende frånsidorna. Om en åtsidevariant bara hade en variant av frånsida anges detta inte på något särskilt sätt. Om det finns två olika frånsidor anges det som till exempel 5-3b1 och 5-3b2. Slutligen jämfördes alla frånsidor inom året med varandra för att utröna om samma frånsida förekom ihop med fler än en åtsida. Frånsida 5-3b2 kunde alltså till exempel vara samma frånsida som 4-4a1. På så sätt kunde antal åtsidor, frånsidor och myntvarianter bestämmas.

Vid sidan av klassificering av mynt i olika varianter bestämdes också olika strukturers utformning när inte slitage eller skador omöjliggjorde detta. Till dessa strukturer hörde utsmyckning av kronring, utformning av globkors, monogram, blad, frånsidans sveakronor, siffror och bokstäver. Syftet med studiet av strukturer var att se om man på något sätt kan gruppera mynt i olika kategorier.

Nomenklatur och förkortningar

(i alfabetisk ordning)

Bredare (t. ex. GZ): Längre avstånd mellan G och Z. Ordet används för att skilja det från något som är smalare (mindre avstånd) och används normalt vid jämförelse av två frånsidor. Ordet bredare används för avstånd mellan andra strukturer också.

- Enkla kvistar:** Två kvistar, en på vardera sidan av monogrammet, som ligger om lott nedtill
- Drakblad:** Geometrisk beskrivning (drake) av bladen på Ulrika Eleonoras och Fredrik I tidiga ettöringar (se också avsnitt 5).
- Flätade kvistar:** Fyra kvistar, två på vardera sidan av monogrammet. De två kvistarna på en sida är flätade på så sätt att de bildar två öglor. Flätade kvistar finns bara under åren 1723 - 1730 och då vissa år samtidigt med enkla kvistar.
- Frånsida:** Den sida av myntet med sveakronor, årtal, valör och i de flesta fall myntmästarinitial.
- Höger:** Höger från betraktaren, vilket egentligen är myntets vänster.
- Monogram:** De benämningar som används för olika delar av F framgår av figur 1.
- Kronbotten:** Den oval som bildas av kronringens nederkant (se figur 1).
- Kronbåge:** De strukturer som binder samman kronringen med globen med kors.
- Kronring:** Den ring som utgör kronans bas (se figur 1).
- Kronringens utsmyckning:** Denna består vanligen av tre romber (<>)/ovaler/cirklar/lågrektanglar utan någon ytterligare struktur, eller med en (mindre eller större) punkt eller två (en över en=kolon) eller fyra punkter (ställda i hörnen på en tänkt romb) emellan och ibland vid vardera kanten.
- Kvistknut:** Den anordning som binder samman kvistarna. Ser oftast inte ut som en knut, mer som ett band som virats runt kvistkrysset (se figur 1).
- Kvistkors:** Platsen där kvistarna korsar varandra (se figur 1).
- MMI:** Står för myntmästarinitial.
- Monogram:** De benämningar som används för olika delar av F framgår av figur 1. För VE och AF används stapel för de sneda och raka vertikala linjerna och tvärstapel för de horisontella linjerna.
- Myntvariant:** Mynt med en specifik åtsida och en specifik frånsida. Olika varianter skiljer sig alltså åt genom en annorlunda åtsida och/eller annorlunda frånsida.
- Romb (<>):** Geometrisk beskrivning av struktur som ofta förekommer i kronringens utsmyckning och som är en fyrhörning där alla sidor är lika långa.
- Samma åtsidavariant/frånsidavariant/myntvariant:** Åtsidorna/frånsidorna/myntens båda sidor är högst sannolikt slagna med samma stamp(ar), mindre sannolikt med två eller flera mycket lika stampar.
- Smalare:** (t. ex. GZ): Kortare avstånd mellan G och Z. Ordet smalare används för att skilja det från något som är bredare (längre avstånd) och begreppet används normalt för att jämföra frånsidor. Ordet smalare används för avstånd mellan andra strukturer också.
- Sveakronor:** De kronor som utgör tre kronor på frånsidan.
- Variant:** Kan avse åtsidevariant, frånsidevariant eller myntvariant. Det borde framgå av sammanhanget vilken typ av variant som avses.
- Vänster:** Vänster från betraktaren, vilket egentligen är myntets höger.
- Åtsida:** Den sida av myntet med krönt monogram och korslagda kvistar.
- Åtsidegrupper:** Baserat på kvistarna, bladens och monogrammets utformning delas Fredrik I:s ettöringar in i olika grupper (se avsnitt 5).

Figur 1. Nomenklatur som används för strukturer på Fredrik I:s åtsidor.

Foto

Foto som saknar källangivelse är författarens egna foton av egna eller andras mynt. I en del fall har foto efter tacksamt tillstånd hämtas från nätet och fotograf anges efter varje bild. De fotografier som är aktuella är

Magnus Wijk, Myntauktioner i Sverige AB (www.coinauctions.se),

Peter Österlund, J Pedersen Mynthandel (www.jpetersen.se),

Petra Holmberg, Holmbergs Mynthandel (www.holmbergsmynthandel.se),

Klas Johnsson, Mitqalcoins,

Stefan Jonasson, Numikon,

Peter Sten,

Pierre Pettersson, och

Uppsala Universitets myntkabinett (www.gustavianum.uu.se/coincabinet/) som anger att man fritt får hämta bilder från databas ALVIN.

Tack

Jag vill tacka Göran Boström, Magnus Carlsson, Martin Frejd, Stefan Harff, Leif Hedstrand, Rolf Johnsson, Pierre Pettersson och Peter Sten som välvilligt låtit mig ta del av deras ettöringar och/eller auktionskataloger. Ett speciellt tack riktas till Sven-Olof Källerholm för att jag fått ta del av hans omfattande och högkvalitativa samling. Flera mynt i denna skrift kommer från hans samling. Ett särskilt tack också till Sonny Serrestam för att jag fått tillgång till ettöringarna på Växjö myntkabinett. Jag vill slutligen tacka min underbara familj för de finns där och för att de stått ut med mitt intresse och nedlagd tid för dessa låghaltsilvriga tingestar, som man år 1735 kunde köpa lika mycket varor och tjänster som nästan 6 kronor år 2019 mätt med konsumentprisindex⁴.

Referens till denna hemsida

Om man vill ge referens till varianter på denna hemsida kan det lämpligen ges som:
1ÖSF + präglingsår + variant

För år 1722 anges också myntmästare (LC eller GZ), för 1723 också kvistar (enkla eller flätade) eller utan myntmästare (utan MMI) och för åren 1724 - 1730 om kvistar (enkla eller flätade).

Exempel: 1ÖSF 1732 4-4a1 *eller* 1ÖSF 1722 LC 6-6a2 *eller* 1ÖSF 1722 GZ 3-3c2 *eller* 1ÖSF 1723 enkl. 3-3b *eller* 1ÖSF 1723 flät. 4-3a2 *eller* 1ÖSF 1723 utan MMI 3-3a *eller* 1ÖSF 1725 enkl. 6-4 *eller* 1726 flät. 3-3b2.

---

⁴ Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth, vol. 57 (2), sid. 270-292.